

Some Views of Employment in Jizakh Region

Aynakulov Husniddin Abdukhamidovich

Аннотация: Мақолада оилавий пудратнинг иқтисодий тизимлардаги алоҳида ўрни унинг микроиқтисод билан сўнгра макроиқтисод билан уйғунлашув асослари, шунингдек, пандемия даврида оилавий шароитларда уй меҳнатини ташкил этиш йўналишлари ҳамда оилавий пудратни ташкил қилишнинг кўламлари ва таълим-тарбия жихатидан унинг ижтимоий-иқтисодий, маънавий жихатлари келтирилган.

Калит сўзлар: Пандемия, инқироз, уй хўжалиги, оилавий пудрат, микро ва макроиқтисод, меҳнат ресурслари, инсон капитали, бозор конъюктураси.

Кириш. Ўзбекистонда мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб ўз Ҳаракатлар стратегиясига асосланиб амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар, давлат мулкани хусусийлаштириш ва хусусий тадбиркорликга кенг йўл очиш натижасида кўп укладли иқтисодиёт шаклланди ва фаолият кўрсатмоқда. Унда турли тармоқ ва соҳаларга мансуб бўлган акциядорлик жамиятлари шаклидаги йирик корхоналар билан бирга аҳоли ташаббуси билан барпо этилган масъулияти чекланган жамиятлар, хусусий корхоналар тоифасидаги кичик тадбиркорлик корхоналар хусусан, оилавий пудрат асосидаги хўжалик субъектлари асосий ўрин тутди. Мамлакатимизда пандемия шароитида карантин қоидаларини сақлаган ҳолда уй меҳнатини ривожлантиришга ва унинг институционал асосларини яратишга муҳим аҳамият берилмоқда. Бу борада иш берувчи корхоналар учун ҳам, оилавий пудрат асосидаги иш юритувчи аҳоли учун ҳам рағбатлантиришнинг яхлит ва таъсирчан тизими яратилган. Бугунги босқичда оилавий пудрат соҳаси бандлик ва оила бюджети даромадларини оширишнинг қўшимча манбаига айланиб бораётганини ҳеч ким инкор этолмайди. Айни вақтда оилавий пудрат фуқароларни, биринчи навбатда, хотин-қизлар, айниқса кўп болали аёлларни, ёрдамга муҳтож ногиронлар ва меҳнат қобилияти чекланган бошқа шахсларни ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш фаолиятига жалб этиш учун муҳим ижтимоий аҳамият касб этмоқда. Шуларни ҳисобга олган ҳолда, оилавий пудрат асосида хўжалик юритадиган фаолиятлар кўламини янада кенгайтириш, улар имкониятларини тўлиқ изга солувчи йўналишлар ва усулларни қидириб топиш, ҳамда амалга жорий этиш карантин пайтларида мамлакатимизда иқтисодий инқирозга юз тутмасликнинг йўналишларидан бири ҳисобланади.

Мавзуга оид адабиётлар шарҳи. Ҳозирги кунда мамлакатимизда аҳоли бандлигини таъминлаш бўйича кўплаб ёндашувлар мавжуд. Айрим олимлар аҳоли банлигини таъминлаш бўйича касаначиликни тавсия этсалар [М.А. Айнакулов, Э.М. Абдухамидов, 2016], баъзилари кичик саноат зоналарини ташкил этиш орқали кишиларда мотивацион йўналишларни шакллантириш [А.Б. Мухитдинов, 2021] ва шу асосида уларда янги хўжалик юритиш субъектини ташкил қилиш ғоясини илгари сурадилар. Баъзи манбаларда [Б.Б. Беркинов, 2014] уй хўжалигини юритишнинг аҳоли бандлигини таъминлашдаги ўрни ва аҳамияти бўйича ва унда хўжалик юритиш турлари бўйича экспериментал тавсиялар келтирилган бўлса, баъзи уй хўжаликларида айнан қурилиш тармоғи бўйича [М.А. Айнакулов, 2020] ихтисослаштирилган оилавий пудратни йўлга қўйиш масалалари кўтарилган. Оила иқтисодини ривожлантириш муаммоси азалдан кўплаб маҳаллий [А. Ўлмасов, 1998] ва хорижий олимларнинг диққат эътиборида бўлиб келган. Улар томонидан инсон капиталини шакллантириш ва ажратиладиган инвестициялар ва ўз навбатида уларнинг иқтисодий самарадорлиги ҳамиша ҳам долзарб бўлиб келган.

Иқтисодий жиҳатдан қараганда, уй хўжалиги бу оилада юритилиб фаолиятини олиб боради, лекин буни рўзғордаги хўжалик ишлари деб тушуниш нотўғри, чунки бу тушунча иқтисодий фаолият юритувчи оилавий меҳнат субъектини англатади. Уй хўжалигининг аксарият қисмини оилавий пудрат асосида ишловчилар ташкил этади.

Оилавий пудратнинг иқтисодий мазмуни шундан иборатки, у пировард маҳсулот ишлаб чиқариш жараёнида оилавий пудрат аъзолари билан йирик хўжалик субъекти ўртасидаги иқтисодий муносабатлар, яъни кооперация шакллари дир. Оилавий пудрат микро (кичик доирадаги) иқтисоднинг бир кўриниши деб қаралади. Ўз навбатида эса микроиқтисодга макроиқтисод, яъни мамлакатнинг миллий иқтисоди боғлиқ бўлади. Шу сабабдан ҳам оилавий пудратнинг миллий иқтисодиёт учун аҳамияти катта ва буни унинг меҳнат

ресурсларини етказиб бериш, яъни **инсон капиталини шакллантириш, истеъмол этиш ва уй хўжалигини юритиш, шунингдек ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш** каби функцияларини бажаришида кўриш мумкин.

1-чизма. Инсон капитали ва унинг келажак йўналишлари [муаллиф томонидан ишлаб чиқилган].

Мамлакатимизда оилавий пудратни йўлга қўйишнинг имкониятлари жуда кенг, чунки истиқомат қилаётган аҳоли таркибида меҳнат ёшидагилар 50 % дан кўпроқни ташкил қилади. Ҳар йили оилалардан 120 минг нафар меҳнат ёшига етган кишилар меҳнат ресурслари сафига қўшилиб боради [А. Ўлмасов, 1998].

Тадқиқот методлари. Қиёсий илмий тадқиқот натижаларидан ва усулларидан шу нарса аниқланганки, оилавий пудрат усулида улар кам салмоққа эга бўлганлиги учун, қолаверса бозор талабларига, бозор конъюктурасига тез мослаша олиши билан энг яхши натижаларга эришади. Шу боис, оилавий пудрат аъзолари сони 8-12 киши атрофида бўлиши керак. Бу эса ўз навбатида, мустақиллик, масъулият ва манфаатдорлик каби бошқарув тамойилларининг уйғунлашувини келтириб чиқаради. Оилавий пудрат азалдан Ўрта Осиё республикаларида сабзавотчиликда, ипак курти боқишда, шунингдек картошка етиштиришда кенг қўлланилиб келинган ва мавжуд меҳнат ресурсларидан оқилона фойдаланиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини кўпайтириш усулларидан бири сифатида ўзини оқлаган.

Бугунги кунда Ўзбекистонда оилавий пудратни йўлга қўйиш учун иқтисодийнинг базавий тармоқларидан қишлоқ хўжалигида (хусусан, деҳқончиликда, чорвачиликда), қурилишда, саноатда, агросаноатда, шунингдек, хизматлар кўрсатишда кенг миқёсдаги имкониятлар мавжуд. Чунки мазкур тармоқларга қарашли хўжалик юритувчи субъектлар иқтисодийнинг асосий негизини ташкил этади. Хусусан, 2020 йилда ялпи ҳудудий маҳсулотдаги улуши саноат тармоғида 11,3 %, қишлоқ хўжалигида 56,1 %, қурилишда 7,2 %, хизматлар кўрсатиш соҳасида 43,4 % ни ташкил этди [Rasmiy web sayt: www.jizzaxstat.uz, 2021].

Жиззах вилоятида қишлоқ хўжалигининг пахтачилик, чорвачилик ва картошка етиштириш, полиз экинларини етиштириш каби турлари кенг ривожланган. Хусусан, вилоятнинг суғориладиган чўл ҳудудлари (Мирзачўл, Пахтакор, Дўстлик, Арнасой, Зафаробод, Зарбдор ва ҳ.) асосан пахтачилик ва полиз маҳсулотлари етиштиришга, вилоятнинг лалмикор ҳудудлари эса асосан чорвачиликка [М.А. Айнакулов, Э.М.Абдухамидов, 2016] ихтисослаштирилган. Чунки, суғориладиган ҳудудларда ернинг захлиги сабабли чорвачиликнинг кўп касалликларга чалиниши оқибатида ундан чорвачилик тармоғи бўйича самарали хўжалик юритишда фойдаланиб бўлмайди. Аксинча, лалмикор ҳудудларда чорвачилик тармоғини хўжалик юритишда ривожлантиришнинг имкониятлари мавжуд бўлиб, бироқ деҳқончиликни йўлга қўйиб бўлмайди. Шуларни ҳисобга олиб, суғориладиган ерларда ўз фаолиятини юритаётган деҳқон-фермер хўжаликлари чорва молларини ривожлантириш учун лалмикор дашт

шароитида ўз фаолиятини юритаётган чорвачиликка ихтисослаштирилган фермер хўжалиги билан чорва молларини боқиб бериш шарти билан пудратчи сифатида оилавий пудрат асосида, лалмикор дашт шароитида ўз фаолиятини юритаётган чорвачиликка ихтисослаштирилган фермер хўжалиги эса чўл суғориладиган худудларда чорва моллари учун озуқа етиштириб бериш шарти билан пудратчи сифатида оилавий пудрат асосида кооперация шартномасининг икки томонлама имзолаши мумкинки, [А.Б. Мухитдинов, 2021] бу эса ўз навбатида халқимизнинг бандлигини таъминлашда, шунингдек оилавий даромадларининг ўсиши оқибатида пандемия шароитида иқтисодий инқирозга юз тутмасликнинг асосий омилларидан бири ҳисобланади.

Оилавий пудратнинг ижобий жиҳатларидан яна бири шундаки, иш кучига бўлган мавсумий талабни қондиради, ишга қўшимча ишчи кучлари – мактаб, академик лицей ва касб-хунар коллежлари ўқувчиларини, шунингдек, олий таълим муассасаларининг талабаларини, ижтимоий ишлаб чиқаришда мунтазам иштирок этмайдиган фуқароларни жалб этиш имкониятида намоён бўлади. Бу эса деҳқончилик маҳсулотларини йиғиштириб олишда асосан қўл келади. Хизмат кўрсатиш соҳасида ҳам оилавий пудратни кенг ёйиш мумкин, масалан умумий овқатланиш шахобчаларида, техник хизмат кўрсатишда, савдо шахобчаларида ижарадаги йўловчи транспортларида оилавий пудратнинг афзаллик томонлари борки, бу жараён одатда, уларнинг қариндошлик ришталари, ўзаро бир-бирини қўллашга таянганликлари билан изоҳланади.

Оилавий пудратнинг ялпи ички маҳсулот суръатини оширишдан ташқари, унинг ҳам ижтимоий-иқтисодий ҳам маънавий-маърифий томонлари мавжуд.

Ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан, оилавий пудрат асосидаги қилинган ишлар натижасида олинган даромаддан улушбайчилик қоидаларига биноан, оила мулки шаклланади, сўнгра умумий даромаднинг жамғарилиши асосида кўпайиб боради. Ўз навбатида, оилавий пудрат меҳнатларининг ҳосиласи сифатида шаклланган оила мулки - мамлакат миллий бойлигининг таркибий қисми ҳисобланади [Б.Б. Беркинов, 2014].

Таҳлил ва натижалар. Маънавий-маърифий жиҳатдан, оилавий пудратда инсон капитали шаклланади. Яъни, бу жараёнда оила тарбиясидан четда қолмаган ҳолда келажак ёш авлоднинг ақлий ва жисмоний қобилиятлари камол топади, ўз касбининг устаси сифатида меҳнат ресурслари сафига келиб қўшилади. Ўз навбатида моддий неъматлар яратишда қатнашади ҳамда жамиятнинг иқтисодий салоҳияти ва унинг тараққиёти учун ҳисса қўшади. Шу жиҳати билан инсон капитали ўз моҳиятига кўра, инсоннинг ақлий ва жисмоний қобилиятини ўзида намоён қилади.

Ақлий ва жисмоний қобилиятга асосланган оилавий пудратнинг аҳоли яшаш тарзини оширишда, айниқса пандемия шароитида иқтисодий инқирозга юз тутмасликда жуда кўплаб қулай томонлари борки, бунинг учун уни ривожлантиришга кўмаклашишнинг қуйидаги потенциал имкониятларига эътибор қаратилиши керак:

- минтақаларнинг потенциал имкониятларига қараб тармоқлар ичида ёки тармоқлараро оилавий пудрат йўлга қўйилиши ва бу жараён давлат бошқарув идоралари томонидан амалга оширилиши керак;
- хўжалик юритишнинг бозор механизмларини кенгайтириш;
- оилавий пудратчиларнинг инновацион фаолиятини кенгайтириш учун молиявий механизмлар ва рағбатлардан фойдаланиш;

- касбга оид йўналишлар бўйича кўникмаларни шакллантириш мақсадида таълим хизматларини кўрсатувчи махсус курсларни ташкил этиш [М.А.Айнакулов, 2020].

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўлмасов А. Оила иқтисоди. – Тошкент.: Меҳнат, 1998.
2. www.jizzaxstat.uz
3. Айнакулов М.А., Абдухамидов Э.М. Нормативно-правовая база интеграционных отношений хозяйствующих субъектов // «Молодой ученый». Международный научный журнал. Спец выпуск Джизакский политехнический институт. 2016. № 7.2 (111.2) С. 48-50.
4. Мухитдинов А.Б. Хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш ва самарадорлигини оширишда мотивациянинг роли. “Хизмат кўрсатиш соҳасини инновацион ва рақамли иқтисодиёт шароитида ривожлантириш муаммолари” халқаро илмий-амалий анжумани материаллар тўплами (V-қисм) (2021 йил 19-20 феврал). Самарқанд -2021.
5. Б.Б. Беркинов “Уй хўжалиги иқтисодиёти”. – Ўқув қўлланма. Тошкент.: 2014
6. Айнакулов М.А. “Қурилишда замонавий менежер ва унинг креатив таълими” // “Меъморчилик ва қурилиш муаммолари” илмий-техник журнали. Самарқанд Давлат Архитектура-Қурилиш Институти. 2020. №2 (2-қисм) 164-бет.